

ДО 150-ЛІТТЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ АГАТАНГЕЛА ЮХИМОВИЧА КРИМСЬКОГО

УДК 091:82-6:090.1

DOI: <https://doi.org/10.15407/rksu.27.341>

Оксана Дмитрівна Василюк,
*кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу Євразійського степу
Інституту сходознавства ім. А. Ю. Кримського,
Національна академія наук України
(Київ, Україна)*
ORCID: 0000-0002-8363-066X
e-mail: o_vasylyuk@yahoo.com

КОЛЕКЦІЯ ЛИСТІВ ТА ФОТО З ІРАНУ В. Ф. МІНОРСЬКОГО У ФОНДАХ ІНСТИТУТУ РУКОПISУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Метою роботи є огляд результатів пошуку, вивчення, систематизації та дослідницьких перспектив публікації листування А. Ю. Кримського та В. Ф. Мінорського. **Методологія дослідження** базується на сукупності методів історичного дослідження – порівняльного, хронологічного, джерелознавчого, архівознавчого, бібліографічного. **Наукова новизна** роботи полягає в тому, що вперше до наукового обігу залучаються архівні документи – листи – та проаналізовано їхній зміст. Життя та науковий спадок відомих сходознавців – Агатангела Кримського (1871–1942) та його учня Володимира Мінорського (1877–1966) склали значний вплив на становлення орієнталістики та історію вивчення ісламського Сходу у світі. Під час відвідування Ірану, Росії, України, Франції та Британії два науковці листувалися між собою. Особливо цікавими є листи з Персії, написані Володимиром Мінорським, коли він перебував там на дипломатичній службі. В Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського зберігається епістолярій Володимира Мінорського та Агатангела Кримського (фонд ХХХVІ). Він включає 23 листи, написані в період від 1904 до 1911 рр. Також у фонді І є 16 листівок і фотографій, переданих від Мінорського Кримському зі Сходу (Персеполіс, Тебріз, Агра, Мекка etc.). Досі невідомо, ким зроблені ці фотографії, але вірогідно Володимир Мінорський відправляв їх своєму братові Миколі, в майбутньому військовому моряку й американському вченому, оскільки в тому ж фонді І знаходяться його листи, адресовані до Коки (Миколи). Це листи з Маку й Тебріза 1905 р., надруковані на машинці. Всього 28 сторінок, на яких Володимир Мінорський детально розповідає про свої мандри Курдистаном. Пізніше листи та фото потрапили до Кримського й збереглися в його архіві. У своїх листах з Персії Володимир Мінорський сповіщає про різноманітні аспекти своєї дипломатичної роботи, про поїздки Іраном та Курдистаном, про співробітників місії

та людей, з якими зустрічався. **Висновки.** Це листування не просто вчителя й учня, а близьких людей, воно зберігає тепло їхнього спілкування. Ретельне дослідження та публікація даних документів відкриє нові сторінки у вивченні сходознавства.

Ключові слова: Агатангел Кримський, Володимир Мінорський, сходознавство, епістолярна спадщина, архівний фонд, Персія, Курдистан.

Споконвіку наступні покоління виховувалися на прикладах життя своїх попередників. Багато з тих, хто мав вплив на подальше становлення особи як людини та вченого, були її вчителями. Для Володимира Федоровича Мінорського (1877–1966) таким учителем був, безперечно, Агатангел Юхимович Кримський (1871–1942), чий 150-літній ювілей ми відзначаємо цього року, що й визначає **актуальність роботи.**

Аналіз досліджень і публікацій. Вивченню біографій та наукового спадку Агатангела Кримського та Володимира Мінорського присвячено чимало розвідок, опублікованих як в Україні, так і за кордоном. На жаль, їхнє особисте листування, що зберігається в українських та російських архівах, залучене до наукового обігу не повністю, а лише частково, – зокрема в публікаціях: «Профессор Владимир Федорович Минорский и его переписка с советскими востоковедами» (представлені й декілька листів з ІР НБУВ) [1], «Из эпистолярного наследия Владимира Федоровича Минорского» [2], «Параллели, которые сходятся на родной земле (Гордлевский и Минорский)» [3], а також у кількох статтях автора даної публікації. Зазначимо, що в Європі найповніша бібліографія основних опублікованих праць ученого (майже двох сотень) була надрукована в 1952 р. в «Bibliography of the Publications of Professor V. Minorsky» в журналі «Bulletin of the School of Oriental and African Studies» Лондонського університету [4] та в 1964 р. у книзі, присвяченій В. Ф. Мінорському «Iranica: twenty articles» [5]. Певна кількість листів науковця в перекладі на фарсі та його бібліографія були оприлюднені в 1969 р. у збірнику, виданому на честь ученого в серії «Скарбниця іраністики», що виходила в Тегеранському університеті [6].

Метою публікації є огляд результатів пошуку, вивчення, систематизації та дослідницьких перспектив публікації листування видатного арабіста, семітолога, тюрколога, іраніста та україніста А. Ю. Кримського з його не менш знаним учнем, російським та європейським орієнталістом В. Ф. Мінорським початку ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. Професор А. Ю. Кримський завжди цікавився долею, науковими дослідженнями В. Ф. Мінорського та листувався з ним протягом багатьох років. Без сумніву, він був одним із його найулюбленіших учнів. А Володимир Федорович, уже будучи маститим ученим, прислухався до думки Кримського. У свою чергу, Мінорський часто згадувався в епістоляріях Крим-

ського та його колег. От, наприклад, В. Р. Розен пише А. Ю. Кримському в 1903 р.: «У меня были перед отъездом в Москву Минорский – Миллер. Оба они произвели на меня самое приятное впечатление во всех отношениях, и я думаю, что из них выйдет большой толк. От всей души поздравляю Вас с такими учениками» [7, с. 375]. Рубіж XIX та XX ст., пов'язаний зі злетами і трагедіями в долях представників науки про мусульманський Схід, яскраво відображений у листуванні вчителя й наставника А. Ю. Кримського та його учня по Московському Лазаревському інституту східних мов В. Ф. Мінорського.

Володимир Федорович Мінорський – сходознавець та дипломат, талановитий геополітик, дослідник історії, історичної географії, літератури і культури Персії й Закавказзя – народився 5 лютого 1877 р. в невеликому містечку Корчева Тверської губернії на Верхній Волзі. Його батьками були Федір та Ольга (уроджена Голубицька). В родині ще був молодший син Микола.

Володимир закінчив 4-ту Московську гімназію із золотою медаллю (1896) та юридичний факультет Московського університету (1900). Хоча з дитинства він мріяв про дипломатичну кар'єру, влаштуватися на роботу до Міністерства закордонних справ людині з його соціальним статусом та національністю було практично неможливо. Тоді друзі порадили йому вивчати східні мови в Лазаревському інституті східних мов, після закінчення якого найкращі студенти мали можливість потрапити до МЗС. У період навчання Володимир Федорович прийняв православну віру. Перську мову він опановував у проф. Федора Корша, Мірзи Джафара та барона Штакельберга. Курс арабської мови йому викладали Агатангел Кримський та Михайло Аттая, турецьку він вивчив у грека Ставроса Сакова й вірменина Семена Дзеруньяна. Історію Ірану й Туреччини читав Всеволод Міллер.

Перші орієнталістичні праці В. Ф. Мінорського, ще студента Лазаревського інституту, вийшли як переклади з європейських мов. Так, при підготовці й публікації видання «Семитские языки и народы. Т. Нельдеке в обработке А. Крымского» безпосередню допомогу [8, 9, 10] з перекладом цієї семітологічної роботи Агатангелу Юхимовичу надавали його студенти В. Ф. Мінорський та Б. В. Міллер (1877–1956). У 1903 р. В. Ф. Мінорський переклав та опублікував разом зі своїм наставником «Очерки из истории ориенталистики в XVI в. Первые шаги западно-европейского востоковедения в XVI веке» Матвія Васмута у провідному сходознавчому журналі Східної комісії Московського археологічного товариства «Древности восточные», що видавався в 1889–1915 рр. у Москві [11].

По закінченні інституту в 1903 р. В. Ф. Мінорський, почавши працювати в Азійському департаменті МЗС, обіймав різні дипломатичні посади в Ірані (Персії) та Османській імперії. У свій перший період дипломатичної служби в Ірані, як драгоман генконсульства в Тебризі (1904–1908) та другий драгоман місії (з

1906 р.), він багато мандрував південним Азербайджаном та північно-західним Іраном (Іранським Азербайджаном), що відіграло значну роль у вдосконаленні ним знань перської та тюркських мов. Польовим методом вивчив курдську мову, що допомогло йому стати одним із найвидатніших курдологів свого часу. Тоді ж Мінорський написав оригінальні статті, присвячені історико-культурним пам'яткам та духовному спадку народів Близького й Середнього Сходу.

У 1904 р. він був обраний членом Московського археологічного товариства.

Однією з перших фундаментальних праць В. Ф. Мінорського стали «Материалы для изучения персидской секты "Люди Истины" или Али-Илахи», що в 1911 р. була надрукована в «Трудах по востоковедению, издаваемых Лазаревским институтом восточных языков» [12] і за яку молодий учений був нагороджений золотою медаллю секції етнографії Імператорського товариства любителів природознавства, антропології та етнографії. Зазначимо, що вперше Володимир Федорович відвідав Іран ще влітку 1902 р., – до цього його підштовхнули роботи проф. Едварда Брауна, присвячені секті ісмаїлітів Ахлі-Хакк, більш відомої як секта Алі-Ілахі, та стаття проф. В. О. Жуковського «Секта людей истины» [13]. Секта Ахлі-Хакк була заснована ще наприкінці XIV ст. Більшість її членів – південні курди, що жили на заході Ірану та на північному сході Іраку. Чисельність прибічників Ахлі-Хакк на той час складала приблизно 2 млн осіб. Їхнє віровчення формувалося в межах ісламської культури, але основою його були уявлення про послідовне втілення Божества, реінкарнацію та досягнення спасіння через самовдосконалення під керівництвом духовного наставника.

У 1911 р. в Ірані В. Ф. Мінорський почав працювати у складі англо-російсько-турецько-перської комісії з демаркації турецько-іранського кордону. В 1913–1914 рр., будучи російським комісаром у цій змішаній комісії, він опублікував практично забуті сьогодні статті «Турецко-персидская граница» (1915) [14] та «Турецко-персидское разграничение» (1916) [15]. У 1916 р. призначений радником російського посольства в Тегерані.

Ось яку характеристику Агатангел Кримський дав своєму учневі в листі до міністра закордонних справ Тимчасового уряду П. М. Мілюкова у квітні 1917 р.: «Пользуюсь случаем обратить Ваше внимание на Персию и посольско-консульский состав. Газеты уже подняли травлю (особенно выделяется статья в «Утро России» около 8–9 апреля), и, к сожалению, большая часть нападок – справедлива: как человек, знающий подноготную Востока (одних моих учеников сколько там!), я принужден подтвердить, что наши дипломатические представители в Персии – и крупные, и мелкие – в значительной части совсем неудовлетворительны. Думаю, Вы и сами уже предрешили удаление Эттера; действительно, этот бездарно-невежественный человек, вредный и при старом режиме, еще более непригоден теперь. Вместе с тем, обращаю Ваше вни-

мание на того, кто мог бы не только его заменить, но и вообще быть для Вас превосходным осведомителем по делам Персии, да и всего мусульманского Востока. Это секретарь миссии в Техране Влад[имир] Фед[орович] Минорский. Широко образованный человек, чрезвычайно талантливый и богато одаренный от природы, он по окончании юридического факультета намечен был Гамбаровым для оставления по его кафедре; у нас, в Лазаревском институте, покойный академик Корш оставил его по персидской кафедре и много раз вместе со мною уговаривал его отдаться научной деятельности. Минорский, по живости темперамента, предпочел службу на Востоке, хотя в то же время издал и несколько ученых работ. Превосходно, в духе покойника Корша, владел всеми восточными языками, он изъездил Персию вдоль и поперек, знает ее, понимает ее. По убеждениям это человек кристальной честности и неподкупности; по политическим убеждениям он до революции был сторонником английского монархизма, теперь, быть может, и республиканец. Считаю своей нравственной обязанностью теперь, когда так мало людей, обратить Ваше сугубое внимание на Минорского» [16].

В останні роки своєї дипломатичної діяльності Мінорський служив у російському посольстві у Стамбулі. У цей час відбулося його знайомство з Тетяною Олексіївною, онукою знаного російського тюрколога-османіста і професора Петербурзького університету В. Д. Смірнова (1846–1922), яка згодом стала його дружиною.

Після 1917 р. В. Ф. Мінорський займався переважно наукою, працював у наукових центрах в Ірані, Франції, Англії й Туреччині (1917–1966). У 1919 р. переїхав з Ірану до Франції. Від 1923 р. читав курси лекцій з перської літератури в Національній школі живих східних мов у Парижі, згодом – з історії ісламу й Туреччини в різних навчальних центрах Франції. З 1932 р., після від'їзду до Англії, почав викладати перську мову, літературу та історію Ірану в Лондонському університеті (School of Oriental Studies), публікував праці з історії, мови, літератури, духовної культури, географії народів Близького і Середнього Сходу, які отримали світове визнання. У 1944 р. В. Ф. Мінорський вийшов на пенсію та був обраний почесним членом Школи з вивчення Сходу й Африки в Англії, проживав з дружиною в Кембриджі. Також у 1948–1949 рр. він читав курси лекцій у Каїрському університеті.

За оцінкою знаного тюрколога О. М. Кононова, «глубокое знание араб[ского], ряда иран[ских] и тюрк[ских] яз[ыков], выдающиеся способности и редкое трудолюбие позволили М[инорскому] с успехом работать в обл[асти] этнографии, истории, истор[ии] географии, истории лит[ературы] и языкознания ряда стран и народов Бл[ижнего] Востока» [17].

В. Ф. Мінорський був дійсним членом Британської і Французької академій наук, почесним членом і членом-кореспондентом низки європейських наукових

товариств, доктором Брюссельського та Кембриджського університетів, професором Лондонського університету, отримав золоту медаль Королівського Азійського товариства (1962). У 1960 р. В. Ф. Мінорський та його дружина стали учасниками XXV Конгресу сходознавців у Москві; також відвідали Ленінград, Баку, Тбілісі, Єреван.

Після смерті орієнталіста 25 березня 1966 р. «по заповітанню В. Ф. Минорского его богатая библиотека и большая часть личного архива были переданы вдовой ученого в Академию наук СССР и ныне хранятся в нескольких научных учреждениях, в том числе в Институте восточных рукописей РАН» [18]. Тому листи А. Ю. Кримського, адресовані В. Ф. Мінорському, зберігаються нині в особовому фонді вченого в Архіві сходознавців Інституту східних рукописів РАН (АС ІСР РАН) в Санкт-Петербурзі. Всього у фонді 134 знаходяться 9 листів та 1 листівка, на 22 аркушах. В основному це автографи та машинопис.

Дані листи були відправлені з Москви, Трапезунда, Звенигородки та Харкова й датуються, зокрема: 4 червня 1910 р. (арк. 6–7 зв.), 10 жовтня 1916 р. (арк. 8–11), 13 серпня 1917 р. (арк. 1–2 зв.), 20 жовтня 1917 р. (арк. 3–4, листівка), 21 жовтня 1917 р. (арк. 5), 20 січня 1925 р. (арк. 12–14 зв.), дата отримання від 4 квітня 1925 р. (арк. 15–16), 22 серпня 1925 р. (арк. 17–18 зв.) та 23 жовтня 1925 р. (арк. 19–21 зв.).

Листи Володимира Мінорського до Агатангела Кримського зберігаються в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. У фонді XXXVI ІР НБУВ знаходяться 23 листи Мінорського до Кримського [19].

У фонді І-му – 16 фотографій та листівок, що були передані від Мінорського Кримському зі Сходу (Персеполіс, Тебріз, Агра, Мекка та ін.) [20], деякі підписані на звороті рукою Мінорського. Так, на одній з них напис: «Мекка и Ка'аба. Отдай фотографию мусульманину Крымскому». Інші також підписані, наприклад: «Персеполис. Дворец Дария Гистаспа, с юго-восточной стороны. Стоят казак Белан и Исмаил», «Общий вид Персеполиса. На первом плане – остатки дворца 100 колонн (Сад Сутун), предполагаемого тронного зала Дария Гистаспа, соженного Александром Великим. Высокие колонны (13), остатки тронного зала Ксеркса. Налево – Дворец Дария Гистаспа. Фотография снята с площадки перед входом в ахеменидскую гробницу, высеченную в горе над Персеполисом», «Первая гробница Ахеменидов, в Накши Рустем. Внизу мой казак и слуга. Налево от гробницы, в скале, вытесан фон, предполагавшийся для барельефа, вероятно сассанидских царей, и оставшийся незаполненным. По левую руку (здесь не видно) в этой же скале высечены подряд еще 3 гробницы, такого же типа. Ближайшая – Дария Гистаспы, такой же высоты, как эта. Я в нее был поднят на веревках. В ней было 9 гробов, из них, кроме царского, один, вероятно (судя по надписям), царские евнухи, и 2 его родителей, которые, по преданию,

расшиблись насмерть, когда их втаскивали 40 магов навверх, т. к. они пожелали посмотреть, как подвигаются работы по долблению гробницы их сыну против 4-ой гробницы ... » і т. д.

Поки невідомо ким і коли були зроблені ці фотографії, але ймовірно, що Володимир Федорович відправляв їх своєму молодшому братові Миколі Мінорському, в майбутньому військовому морякові й відомому американському вченому в галузі теорії автоматичного регулювання й нелінійної теорії коливань, оскільки в тому ж I фонді є колекція листів, адресованих «Коке», тобто Миколі. Це листи з Маку і Тебріза від 1905 р. На їхньому титулі напис: «МАКУ. В. Минорского. Тавриз 19 ноября 1905 г. Письма мои циркулярны: ты их можешь показывать, чтобы мне не повторяются. Пожалуйста, не теряй. Я их когда-нибудь сам утилизирую» [21]. Усього 28 сторінок машинопису, на яких Володимир детально розповідає про своє пересування Курдистаном. От, зокрема, характерний зміст одного з листів: «48 дней и 120 фарсахов, т. е. около 850 верст верхом. Из Тавриза в Маранд, оттуда по реке Зильбир в Хой. Потом на север, в Каразиядин. В древний Чорс (старая крепость). Кара-коюн в Макинском уезде, населенный сектантами – “людьми истины”, очень хорошо встретили. На скалах имеется много крестов и древних армянских надписей». Наскільки нам відомо, їхній варіант вже було надруковано як його мандрівні нотатки. Згодом листи та фото потрапили до Кримського і збереглися в його архіві. Вірогідно їх передав сам Микола, про що йдеться в одному з листів Володимира до Агатангела Юхимовича від 20 січня 1906 р.: «Не знаю, заходил ли к Вам Коля и показывал ли мои подробные письма с дороги. Если они Вам для чего-нибудь могут быть полезны, я велел бы отдать их Вам» [22]. Оскільки Кримський їх зберіг, можна зробити висновок, що вони його зацікавили.

Листи Мінорського до Кримського, що зберігаються у XXXVI фонді ІР НБУВ, були відправлені з Тегерана, Тебріза, Баку, Москви, Санкт-Петербурга й написані в період з 14 січня 1904 р. до 21 квітня 1911 р. Тобто в більшості – під час перебування Мінорського в Ірані.

У своїх листах Володимир Федорович розповідає про різноманітні аспекти своєї дипломатичної роботи, про мандри Іраном та Курдистаном, про співробітників місії і людей, з якими зустрівся. Часто описує свої враження від подорожей: « ... я переехал в Джульфу через Дерешам, у впадения в Араксе реки Котур ... путь очарователен. Теперь в высочайших берегах ... над нами синее небо; все звуки гулко отражаются в узких теснинах над водой, и мы с трудом карабкаемся над пропастью над стенам скал. Тихо и торжественно, и какая-то дрожь невольно пробегает по спине при взгляде на свисшие утесы, красные горы и волны “майр-Аракси”, то спокойно, то бурно ласкающие дно обрыва». Він описує Кримському свої думки та почуття, при цьому іноді відверто

відгукується про колег, зокрема Шапшала: «Консул наш, конечно, ниже всякой критики бардадым, но после моей командир[овки] у нас идет все очень мирно. Приписываю это прямо отсутствию Шапшала, страшного мерзавца и интригана». Підсміюється над колегами: «Вчера у нас был большой костюмирован[ный] вечер для tout Teheran, на котором Олферьев подвизался в русской рубашке, а Борис в уланской форме ... как не танцующий был избавлен от этой скучной обязанности и "по домашнему, во фраке" играл с персюками на биллиарде». Часто просить поради в Агатангела Юхимовича, як йому вчинити в тій чи іншій ситуації. Цікавиться думкою вчителя про свою наукову роботу, яку ніколи не полишав під час дипломатичної служби. Радіє новим відкриттям: «Около Джульфы я раскопал 4 селения тальшинцев!!!! То, что успел записать под дождем в экипаже, пришлю». Декілька листів присвячено обговоренню коректури «Людей Истины», оскільки ця робота дуже довго готувалася до друку (від 1903 до 1911 р.): «Ах да! Меня очень беспокоит одно обстоятельство. Что случилось с моей рукописью в Гатцука. Ни слуха, ни духа. Уж не пропала ли она».

«Дорогой мой друг Агафангел Ефимович», – так часто Мінорський звертається до Кримського. «Спасибо Вам за доверие к моим научным интересам», – пише він в 1905 р. І знову там само: «Напишите мне о Ваших личных делах, как бы длинно это не было. Дайте мне местечко опять поближе к Вашему камельку». Шуткує над учителем: «От души порадовался, что Вы проехали к себе в Київщину, или как там ее пишут: во всяком случае должно быть штука хорошая, если судить по известным мне образцам взращиваемых в ней продуктов». Це листування не просто вчителя та учня, а близьких людей, яке зберігає тепло їхнього спілкування.

При цьому видно, що Кримський не просто читав листи, а коментував їх для себе, зокрема робив якісь написи. Так, про звістку Мінорського стосовно реакції Бориса Міллера на отримання його батьком, ректором Лазаревського інституту Всеволодом Міллером, ордена: «здешнее государство большую помощь самодеятельности ума оказывает и фантазию развивает, ... в высь воспаряет, и там, на высоте, шиканы и канканы, подобно иному Д[ействительному] Ст[атскому] Сов[етнику], выслужившему полную пенсию, удостоенному Высочайших наград и кавалеру орденов святой Анны etc, покой вкушает», Кримський втискує між рядків олівцем свій коментар українською: «Натяк на те, що Борис незвичайно пишався в Теграні, що його батько одержав на Новий рік орден Анни».

На жаль, у кінці 1920-х років їхнє писемне спілкування переривається, хоча Мінорський продовжував надсилати свої книги вчителю. Остання книга Мінорського з дарчим написом Кримському, що зберігається у фондах НБУВ, датована 1942 р., тобто вже після смерті Агатангела Юхимовича, про що Володи-

мир Федорович дізнався лише згодом. А у фондах АС ІСР РАН збереглася копія листа до Кримського: «Дорогой А. Е., Несколько месяцев назад я видел в газетах, что Ваша ученая деятельность получила высокое признание, и, как Ваш ученик, горячо этому порадовался. Не знаю, дошла ли до Вас моя статья о Халаджах, посвященная Вам к Вашему 70-летию ... Все мои последние работы идут в сторону углубленного изучения социальной истории Востока. Не слабеют интересы мои к исторической географии. Есть ли на это спрос? Мои надежды были успеть напечатать ряд подготовленных работ, пока не стукнет предельный срок, но с войной и печатание затруднилось, так что главный *raison d'être* отпадает. Как бы хотелось услышать Ваше мнение» [23].

Як зазначає Кримський у своєму листі від 3 січня 1935 р. з Києва до академіка І. Ю. Крачковського: «Вероятно, Вам известен адрес Минорского. Он мне присылает свои работы то из Парижа, то из Лондона. Где же он живет? Писать он мне перестал, так как семь лет не получал от меня ответа на свои письма. Но до сих пор я вместо писем мог посылать ему хоть книги» [24]. Далі він цікавиться, чи видав В. Ф. Мінорський англійський переклад «Худуд ал-алем», анонімного перського твору X ст. Як відомо, цей унікальний твір було випадково знайдено військовим сходознавцем О. Г. Туманським (1861–1920) у 1882 р. в Бухарі. Вперше англійський переклад «Худуд ал-алем» В. Ф. Мінорського було видано в Лондоні в 1937 р. (друге видання опубліковане в 1970 р., а репринти книг – у 1982 і 2015 рр.) [25].

Наукова новизна роботи полягає в тому, що вперше до наукового обігу залучаються нові архівні документи – листи відомих сходознавців Агатангела Кримського (1871–1942) та його учня Володимира Мінорського (1877–1966).

Висновки. На жаль, до цього часу листування А. Ю. Кримського та В. Ф. Мінорського залучене до наукового обігу лише частково. Між тим, цей епістолярій дозволяє краще висвітлити політичні, соціальні й соціально-психологічні умови та фактори життя і творчості В. Ф. Мінорського в першій чверті ХХ ст. В цілому вони є оригінальним автографом ученого, де відображено його дослідницькі та громадсько-політичні оцінки й погляди, інституціональні та змістовні характеристики арабістичних, іраністичних і тюркологічних досліджень того часу. В них відчуються настрої та позиція вченого і мислителя.

XXXVI, 374
Много греш Вашим прояснит и приторить въ Персїю.
14 Января 1904

Дорогой мой другъ
Александръ Едшиновичъ,
Очень удивленъ порадованъ,
что Вы протыкались по сѣдѣ въ Къитъ
въ шѣину, ни какъ тамъ се пишуть:
во всякомъ случаѣ ~~тамъ~~ должно быть
широко каромаз, если судить по отраж
уашо въращиваемыхъ въ немъ предметовъ
Это не то что Тегеранска губернія,
какова въ предметамъ собою урядъ по
Кадрицу. Въ этой упомянутой вещи
спрашивать можно расшуть лишь убоже
называемой "Превоходоженскими"
(набратъ уну...!), а въращивающа устан
и несутъ лишь ассессоры кадворки
(какъ бы назови же всеопроще нуть
при семъ въ кони преломленомъ
! (одно) фотографіи, такъ и нове.
Въ началѣ город. Персид. монарх, являющ
своже реидици Е. В. Шаха Персидскаго

Лл. 1. Лист В. Ф. Мінорського до А. Ю. Кримського від 14 січня 1904 року.
Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.
Ф. XXXVI. Од. зб. 377. Арк. 1.

Ил.2. Фотография з написом рукою В. Ф. Мінорського на звороті: «Общий вид Персеполиса. На первом плане – остатки дворца 100 колонн (Сад Сутун), предполагаемого тронного зала Дария Гистаспа, сожженного Александром Великим. Высокие колонны (13), остатки тронного зала Ксеркса. Налево – Дворец Дария Гистаспа. Фотография снята с площадки перед входом в ахеменидскую гробницу, высеченную в горе над Персеполисом».

*Институт рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.
Ф. І. Од. зб. 25456.*

л. 3. Фотографія з написом рукою В. Ф. Мінорського на звороті: «Персеполис. Дворец Дария Гистаспа, с юго-восточной стороны. Стоят казак Белан и Исмаил». Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Ф. 1. Од. зб. 25456.

*Ил. 4. Фотографія з написом рукою В. Ф. Мінорського на звороті:
«Дворец Дария».
Институт рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.
Ф. І. Од. зб. 25456.*

*Ил. 5. Фотографія з написом рукою В. Ф. Мінорського на звороті:
«Гробниця якого-то Ахеменіда, над Персеполисом, в горі. Доступ в неї очень легкий.
В ней 2 гроба. Украшения барельефные значительно отличаются от гробниц
в Накше Рустам. Всего гробниц в Персеполисе – 3».
Институт рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.
Ф. І. Од. зб. 25456.*

Список використаних джерел

1. Лавриненко Н. А. Профессор Владимир Федорович Минорский и его переписка с советскими востоковедами // Иран: История и культура в средние века и в новое время. Институт востоковедения (Академия наук СССР). Москва, 1980. С. 143–167.
2. Из эпистолярного наследия Владимира Федоровича Минорского / вступ. статья, сост. и комм. Дж. Дорри // Народы Азии и Африки. 1990. № 6. С. 98–110.
3. Базиянц А. П. Параллели, которые сходятся на родной земле (Гордлевский и Минорский) // Восток. 1991. № 1. С. 102–110.
4. Bibliography of the Publications of Professor V. Minorsky // Bulletin of the School of Oriental and African Studies (University of London). 1952. Vol. XIV. Pt. 3. P. 669–681. doi: <https://doi.org/10.1017/S0041977X00088601>
5. Minorsky V. Iranica: twenty articles. Tehran: S. Austin, 1964. 332 p. (Publications of the University of Tehran. Vol. 775).
6. Yadnameh-e Irani-ye Minorsky / Mojtaba Minovi, Iraj Afshar (Eds.). Tehran, 1969. 528 p. (Publications of Tehran University. No. 1241).
7. Листи (1890–1917) // Кримський А. Ю. Вибрані твори в п'яти томах. Київ : Наук. думка, 1973. Т. 5, кн. 1. 548 с.
8. Семитские языки и народы Теодора Нельдеке в обработке А. Крымского (с участием академика П. К. Коковцова). Москва : Тип. В. Гатцук, 1903. Ч. 1. XII, 164 с. (Труды по востоковедению, изд. Лазаревским ин-том восточных языков. Вып. 5).
9. Семитские языки и народы: Лекционные обработки (по Т. Нельдеке) и лекции А. Крымского / пер. с нем. Б. В. Миллера. Москва : Тип. Ю. Венера, 1905. 275 с. (Труды по востоковедению, изд. Лазаревским ин-том восточных языков. Вып. 5, ч. 2).
10. Семитские языки и народы: Очерки и обработка А. Крымского со включением двух статей Т. Нельдеке / пер. с нем. Б. В. Миллера. Москва : Тип. А. Гатцук, 1910. Ч. 2. VIII. С. 165–300 (Труды по востоковедению, изд. Лазаревским ин-том восточных языков. Вып. 5, № 2).
11. Очерки из истории ориенталистики в XVI в. Первые шаги западно-европейского востоковедения в XVI веке // Древности восточные: Труды Вост. комиссии Моск. археол. о-ва. 1903. Т. 2. Вып. 3. С. 200–214.
12. Минорский В. Ф. Материалы для изучения персидской секты «Люди Истины» или Али-Илахи. Ч. 1: Предисловие, тексты и переводы // Труды по востоковедению, изд. Лазаревским ин-том восточных языков. 1911. Вып. XXXIII. 127 с.
13. Сафонова Н. Г. В. Ф. Минорский (1877–1966) и его вклад в курдоведение // Письменные памятники Востока. 2008. № 1 (8). С. 223–228.
14. Минорский В. Ф. Турецко-персидская граница // Материалы по изучению Востока. 1915. Вып. 2. С. 221–432.
15. Минорский В. Ф. Турецко-персидское разграничение // Изв. рус. геогр. о-ва. 1916. Т. 52. Вып. 5. С. 351–392.
16. Державний архів РФ. Ф. 579 (Милюков). Оп. 1. Спр. 4792. Арк. 1–2.

17. Биобиблиографический словарь отечественных тюркологов. Дооктябрьский период. Москва : Наука, 1989. 298 с.
18. Колесников А. И., Воднева О. А., Юсупова З. А. Международная конференция «Чтения памяти В. Ф. Минорского (1877–1966): Источниковедение и историография стран Ближнего и Среднего Востока» // Письменные памятники Востока. 2013. № 2. С. 287–291.
19. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Ф. XXXVI. Спр. 377–399.
20. Там само. Ф. I. Спр. 25456.
21. Там само. Ф. I. Спр. 25455.
22. Там само. Ф. XXXVI. Спр. 381.
23. Архів сходознавців Інституту східних рукописів РАН. Ф. 134. Оп. 3. Спр. 640.
24. Переписка академиком А. Е. Крымского и И. Ю. Крачковского 1920–1930-х годов / публ. И. М. Смилянской // Неизвестные страницы отечественного востоковедения. Москва : Вост. лит., 1997. С. 155–368.
25. Hudud al-Alam. The regions of the world a Persian geography, 372 A.H. 982 A.D. / Translated and explained by V. Minorsky. Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1982. 524 p.

Oksana Vasylyuk,

*Candidate of Historical Sciences (Ph.D. in History), Senior Researcher,
Senior Researcher of Department of Eurasian Steppe
of A.Yu. Krymsky Institute of Oriental Studies,
National Academy of Sciences of Ukraine
(Kyiv, Ukraine)*

ORCID: 0000-0002-8363-066X

e-mail: o_vasylyuk@yahoo.com

Volodymyr Minorskyi's collection of letters and photos from Iran at fonds of Institute of Manuscript of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine

The aim of the work is to review the results of the search, study, systematization as well as prospects of publishing the collection of letters between Ahatanhel Krymskyi and Volodymyr Minorskyi. **The research methodology** is based on the combination of such methods of historical research, as comparative, chronological, bibliographic, archival, as well as source study. **The scientific novelty** of the work is that such archival documents as letters are analyzed and put into scientific circulation for the first time, because the life and academic legacy of the outstanding representatives of the classical Oriental studies – Ahatanhel Krymskyi (1871–1942), and his student, Volodymyr Minorskyi (1877–1966), reflect not only the personal events in their biographies but also landmarks in the history of the research of the Islamic East from all over the world. During the time, when they visited Russia, Ukraine, Iran, France and Britain, the two researchers held correspondence with each other. The letters, written by Volodymyr Minorskyi during his diplomatic work in Persia, require specific attention. The Institute

of Manuscript of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine contains a collection of letters from Volodymyr Minorskyi to Ahatanhel Krymskyi (fond XXXVI). It includes 23 letters, which were written during the period from 1904 to 1911. Fond I also contains 16 postcards and photos, which Minorskyi sent to Krymskyi from the East (Persepolis, Tabriz, Agra, Makkah). It is not known, how these photos were taken. It is likely, that Volodymyr Minorskyi sent them to his brother Mykola, who later became a marine officer and famous scholar. Several letters, addressed to Koka (Mykola), can also be found in Fond I. These letters from Maku and Tabriz (1905) were typewritten. Volodymyr Minorskyi described his visits to Kurdistan in details on 28 pages. Later Krymskyi got the letters and photos and they were preserved in his archive. In his letters from Persia Volodymyr Minorskyi describes various aspects of the diplomatic work, his trips to Iran and Kurdistan, his colleagues at the mission and people, he met. **Conclusions.** The correspondence carried out between a teacher and a student, keeps the warmth of their relationship. Studying and publishing the collection of letters between them will open new horizons in the Oriental studies.

Key words: Ahatanhel Krymskyi, Volodymyr Minorskyi, Oriental studies, the letters, archive's fond, Persia, Kurdistan.

*Стаття підготовлена 9 серпня 2020 року;
подана до друку 21 вересня 2020 року.*